

Merre tartunk?

**Paradigm shift – Information, Knowledge and Innovation in the New Economy.
Conference Proceeding, Competitio Könyvek, 4. Debreceni Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar, Debrecen, 2005**

A Competitio Könyvek elnevezésű sorozat új kiadványa azokat a tanulmányokat tárja az Olvasó elé, amelyek a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kara által 2004. december 3–4-én rendezett azonos című nemzetközi konferencián hangzottak el.

A tanulmánykötet nem kevés szellemi élvezetet kínál. A kötet elolvasásával szinte részeseivé válhatunk annak az izgalmas, ám kemény kitartást igénylő kutatómunkának, amely a nagy jelentőségű tudományos eredmények születését szokta megelőzni. Szerencsére Magyarországon is terjednek az új gazdaság jelenségeivel foglalkozó írások, publikációk. Így akár azt is mondhatnánk, hogy a téma az utcán hever, azt csak fel kell emelni. Ám pontosan ez a „csak fel kell emelni” jelenti manapság a legnagyobb kihívást a közgazdaságtudományi kutatásokban. Azaz, hogyan nyúlunk hozzá az új jelenségek elemzéséhez? Miféle vizsgálati módszert alkalmazunk az új, de akár az akut és régóta megválaszolatlanul maradt problémák elemzésére? Jelen tanulmánykötet kiváló példája azoknak a kutatói erőfeszítéseknek, amelyek a megszokottól eltérő utakon keresik a megfelelő vizsgálati módszereket – az institucionalizmus gondolkodásmódjától kezdve a játékelmélet és a szimuláció módszerein át egészen a humán tudományokból kölcsönzött analógiákig – valóságismeretünk gyarapítása érdekében.

A tanulmánykötet a vállalat, a piac és a gazdaságpolitika témakörében nyújt válogatott írásokat érett tudósok és fiatal kutatók tollából.

Kognitív vállalatelmélet, informális szervezet, vállalatirányítási kihívások

A szervezeti tanulás és tudástőke üzleti jelentőségének növekedéséről jöllehet számos írás született már, ám az elmélet – többek között – mindmáig adós annak az összefüggésnek az igazolásával, mibenlétének pontos feltárásával, amely az innováció, a szervezeti tanulás és a szervezeten belüli emberi kapcsolatok sajátosságai között nyilvánvalóan fennáll. Eme összefüggés megvilágítására *Bart Nooteboom* (Erasmus Egyetem, Rotterdam) egyenesen egy új vállalatelmélet megalkotását javasolja. Szerinte az ilyen és az ehhez hasonló kérdések megválaszolásához a kognitív vállalatelmélet kínálhat megfelelő kiindulópontokat. Nooteboom a kognitív vállalatelmélet alapvető elemeit az ember agyában gyökerező felismerés, megismerés (*embodied cognition*) perspektívájából vázolja fel, elhatárolva és megkülönböztetve ezzel módszerét a külső környezetbe beágyazott felismerés (*embedded cognition*) jelenségétől. Nooteboom szerint a kognitív vállalatelmélet kidolgozásának – a fentiekén túlmenően – további hozadéka is lehet. Általa ugyanis nemcsak a vállalat határai definiálhatók az eddigieknél pontosabban, nemcsak az interakciók révén történő szervezeti tanulás folyamatai érthetőek meg jobban. A kognitív vállalatelmélet révén a vállalat létezésének mélyebben fekvő okai tárhatók fel, mint amilyen magyarázattal erre a kérdésre a tranzakciós költségek elmélete szolgál. Más kontextusban elemzi a tanulás és az innováció összefüggéseit *Arndt Sorge* (Groningeni Egyetem), aki az innovációs pályák

fejlődési irányát a nemzeti képzési rendszer intézményi sajátosságaival, illetve azok változásaival hozza összefüggésbe.

A vállalatok világában zajló heves átalakulási folyamatok következtében a hagyományos vállalatelméletek felett más szempontból is eljárt az idő. *Kapás Judit* (Debreceni Egyetem) arra hívja fel a figyelmet, hogy mára egy új típusú vállalati alakzat – az ő megfogalmazásában „piacszerű forma” (*market-like form*) – keletkezett, amelynek a sajátosságai kellő indokot szolgáltatnak a hagyományos vállalatirányítási tételek újraértékelésére. Ennek szükségességét támasztja alá *Péli Gábor* (Groningeni Egyetem), valamint *Lukács Gábor* (Budapesti Corvinus Egyetem) tanulmánya is. Péli arra világít rá, hogy a szervezet informális mechanizmusai – amelyek az információs technológiák behatolásával mára átláthatóvá váltak – a szervezeti hatékonyságot pozitív és negatív irányban egyaránt befolyásolhatják. Mindmáig kellően feltáratlan, hogyan lehet az informális szervezeti mechanizmusokat a hatékonyságnövelési célok szolgálatába állítani. Ehhez hasonlóan fehér folt az is – habár egyre duzzad a tudás menedzselésével foglalkozó publikációk száma –, hogy pontosan milyen emberi magatartások és szervezeti tényezők akadályozzák a hatékony tudásmenedzsment elméleti tételeinek a gyakorlati megvalósítását – amint erről Lukács tanulmányában olvashatunk. A vállalatirányítással szembeni új kihívásokat *Szanyi Miklós* (MTA Világgazdasági Kutatóintézet) a transznacionalizálódás szempontjából vizsgálja a magyar elektromos ipar átalakulása tükrében.

Piaci magatartás, informális intézmények, hálózatok versenyfölénye

Az elektronikus piacok megjelenésével új megvilágításba kerül a piaci működés számos, korábban is ismert, ám eddig meglehetősen mellékesen kezelt kategóriája és tétele. Ilyen például a bizalom kérdése, amely minden cserének mindenkor fontos kelléke. Ám hogyan bízzanak meg egymásban a szereplők egy olyan piacon, amelyen a partnerek személyes kapcsolata eltűnik, s amelyen a vásárlók legfeljebb digitális formában láthatják a termékeket? *Hámori Balázs* (Budapesti Corvinus Egyetem) játékelméleti keretben elemzi a bizalom kérdését. Ám kiderül, hogy az elektronikus piacokon a bizalmatlanság csapdájából akkor sem kerülnek ki a felek, ha a játszma végtelen sokszor ismétlődik. Ha a kutató olyan kérdésre is választ kíván kapni, hogy akkor mégis hogyan magyarázható a digitális piacterek vitalitása, akkor kénytelen a magas absztrakciós szinten végzett elemzéseket elhagyni, és a valósághoz közelebb álló elemzési szinten az olykor spontánul kialakuló informális intézmények – jelen esetben a bizalmerősítő intézmények – szerepét a rendszer működésében feltárni.

A digitális piacterek szereplői könnyen hajlamosak nem tisztességes piaci magatartásra, mivel személyük azonossága általában homályban marad. A szintén játékelméleti logika alapján végzett elemzésében *Négyesi Áron* (Debreceni Egyetem) arra a következtetésre jut, hogy az internetes árverésen inkább az erőszakos üzleti magatartások okoznak hatékonysági veszteséget, mintsem az orvlövész licitálók (akik a legutolsó pillanatban licitálnak, amikor már senki nem tud reagálni) magatartása.

Vajon melyik gazdaságpolitikus, pénzügyi befektető, tőzsdei játékos ne lenne kíváncsi arra, hogy az adott pillanatban csak a szokásos piaci áringadozásról van-e szó, vagy éppenséggel egy tőzsdei buborék kialakulásáról? Ezzel a kérdéssel foglalkozik *Komáromi György* (Veszprémi Egyetem). Meggyőződése, hogy az említett jelenségek megkülönböztetéséhez akkor juthatunk közelebb, ha a tőzsdepiaci szereplők magatartásának az elemzéséből indulunk ki. Ily módon az általa alkotott vizsgálati keretben – eltérően a szokásos elméleti tételektől – a tőzsdei árak elődlegesen a befektetők várakozásait tükrözik. Elemzései nyomán arra a következtetésre jut, hogy a tőzsdei buborék kialakulásában

az álhír-kereskedelem intézménye – pozitív visszacsatolási folyamatokat gerjesztve – játssza a főszerepet.

Az üzleti hálózatok uralomra jutása következtében az innováció versenyképességet befolyásoló hatásmechanizmusai sem egészen úgy működnek már, mint valaha. *Marc van Wegberg* (Maastrichti Egyetem) és *Arjen van Witteloostuijn* (Groningeni és Durhami Egyetem) a szimuláció módszerével vizsgálják a hálózat reakcióit az innovációra. Közös elemzésükben arra a következtetésre jutnak, hogy az adott iparágban tevékeny hálózat dönthet az innováció befogadása mellett is, és dönthet az innováció elutasítása mellett is. A piacvezető cég tehát az egyik oldalról megteheti azt, hogy az újonnan piacra lépő innováló vállalattal szövetségre lép, és integrálja azt az értékhozzáadó láncába. Az innováció hálózati integrálása a hálózat struktúrájától és az innováció természetétől függ. Azok a cégek, amelyek képesek hálózatukba beilleszteni az innovációval piacra lépő új játékosokat, illetve azok új tudását és technológiáját, még a radikális – a korábbi kompetenciákat megsemmisítő – innovációt is túlélhetik. A másik oldalról viszont az is lehetséges, hogy a piacvezető cég fenyegető veszedelemnek tekinti az innovátort, s megakadályozza, hogy az a hálózatához csatlakozzon.

Az állam tehetsége új intézményi szemléletben

A feltörekvő gazdaságok új politikai gazdaságtanának irodalmában az egyik leginkább vitatott kérdés az intézmények gazdasági növekedést generáló szerepe. Ezeket a gazdasági növekedést támogató intézményeket veszi lajstromba és elemzi *Csaba László* (CEU és Debreceni Egyetem). Vizsgálja az örökölt adottságok, a kultúra, a politika, a transznacionalizálódás, a gazdaságireform-politika, a fiskális intézmények, az önkorrekciós és koordinációs mechanizmusok, a szabályok, az ötletek és kormányzati elgondolások szerepét, valamint a demokratikus keretfeltételek hatását. Elemzésében – többek között – rámutat arra, hogy az optimális gazdaságpolitikának nincs receptje, nincs olyan általános iránymutatás, amely bármely országban, bármikor alkalmazható lenne.

Czeglédi Pál (Debreceni Egyetem) tanulmányában azt veszi bonckés alá, hogy vajon nem esik-e az új intézményi iskola is ugyanabba a hibába, amibe a neoklasszikus növekedésemelvények. Meglátása szerint az új intézményi növekedési elmélet (itt: Acemoglu, Johnson és Robinson növekedési modellje) ugyan elkerüli a tautológia hibáját, ám körkörös érvel. Czeglédi szerint ugyanis az intézményrendszer az erőforrás-allokációból kiindulva határozódik meg, a gazdasági növekedés által megváltoztatott erőforrás-allokáció viszont visszahat az intézményrendszerre.

Zoltán Ádám (Kopint–Datorg) öt közép-kelet-európai országban vizsgálja a tranzíciós állam jellemzőit a stabilizáció, a privatizáció és a külföldi közvetlen befektetések politikája tekintetében. Arra a következtetésre jut, hogy csupán az országok egy részében érvényesült erőteljesen a pályafüggő fejlődés, a többi országban radikális strukturális változások és intézményi átalakulások mentek végbe.

Győrffy Dóra (CEU) a magyarországi fiskális politika teljesítményét vizsgálja, intézményi megközelítésben. Meglátása szerint a fiskális folyamatokban, kiváltképpen a kritikus helyzetek idején, a rövid távú érdekek dominálnak, amelynek legfőbb okát a szigorú szabályozó intézmények hiányában látja. *Jankovics László* (Debreceni Egyetem) a monetáris politika intézményi dilemmáit taglalja. Véleménye szerint a közép-kelet-európai régió országaiiban a jegybanki függetlenség eszméje és a monetáris stabilitás kultúrája még nem épült be szervesen a társadalmi és politikai közgondolkodásba. *Erdey László* (Debreceni Egyetem) a külföldi működőtőke-áramlás modern elméleteit elemzi. Szerinte a jelenlegi modern elméletek egyike sem tökéletes. Úgy véli, hogy e területen a jövő

azoké a modelleké lesz, amelyek képesek lesznek egyszerre kezelni a multinacionális vállalatok komplex integrációs stratégiáit és az internalizáció kérdéskörét. *Pálosi-Németh Balázs* (Debreceni Egyetem) az új intézményi pénzügytan kereteiben azt vizsgálja, mi az intézmények szerepe a feltörekvő országok tőkepiaci fejlődésében. Összefoglalóan arra a következtetésre jut, hogy egy gazdaság teljesítményét alapvetően meghatározza a pénzügyi közvetítés fejlettsége, annak struktúrája azonban csak másodlagos kérdés – habár ez utóbbi a feltörekvő gazdaságokban jelenleg még fontosabb, mint a fejlett országokban.

Kocsis Éva

Kocsis Éva egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

2005. decemberi számunkban jelent meg Kornai János *Közép-Kelet-Európa nagy átalakulása – siker és csalódás* című cikke. Sajnálatos módon a táblázatok egy részébe – technikai zavarok következtében – hibás adatok kerültek. A Közgazdasági Szemle honlapján (címe: <http://www.kozgazdasagiszemle.hu>) megtalálható Kornai János cikke, mégpedig a már kijavított táblázatokkal. A szerző és a szerkesztőség az olvasók szíves elnézését kéri.